

حکیم موسس آقا علی زنوزی

حکیم موسس آقا علی زنوزی، معروف به آقا علی حکیم و آقا علی مدرس. فرزند ملاعبدالله زنوزی از اساتید کم نظیر دو قرن اخیر است. در سال 1234 در متولد شد، از پدر معقولا و منقولا استفاده کرده است. برای تکمیل علوم منقول به عتبات رفت و پس از مراجعت به تهران به اصفهان رفت و از محضر درس میرزا حسن نوری فرزند ملاعلی نوری بهره‌مند شد، از آنجا به قزوین رفت و از درس ملاآقای قزوینی استفاده کرد، بار دیگر به اصفهان رفت ...

حکیم موسس آقا علی زنوزی، معروف به آقا علی حکیم و آقا علی مدرس. فرزند ملاعبدالله زنوزی از اساتید کم نظیر دو قرن اخیر است. در سال 1234 در اصفهان متولد شد، از پدر معقولا و منقولا استفاده کرده است. برای تکمیل علوم منقول به عتبات رفت و پس از مراجعت به تهران به اصفهان رفت و از محضر درس میرزا حسن نوری فرزند ملاعلی نوری بهره‌مند شد، از آنجا به قزوین رفت و از درس ملاآقای قزوینی استفاده کرد، بار دیگر به اصفهان رفت و مجدداً در خدمت میرزا حسن نوری به تکمیل تحصیلات پرداخت، آنگاه به تهران مراجعت کرد و سالها در مدرسه سپهسالار قدیم مدرس رسمی بود و در سال 1307 در تهران درگذشت.

آثار باقی‌مانده از او عبارتند از: تعلیقات بسیار مهمی بر اسفار و الشواهد الربوبیه و شرح الهدایه الاثیریة، مقدمه بر مفاتیح‌الغیب ملاصدرا، تعلیقات بر شوارق الالهام لاهیجی و لمعات الهیه ملاعبدالله زنوزی و تعدادی رساله مستقل در مسائل گوناگون حکمت که مهمترین آنها <بدایع‌الحکم> به فارسی است. بدایع‌الحکم در واقع سرآغاز بحث درباره فلسفه تطبیقی در دوران جدید در تاریخ فلسفه اسلامی است و از اهمیت تاریخی برخوردار است

"آقا علی مدرس زنوزی پسری داشت به نام حسن که لقب شرف‌الملک به او داده شد و چون حج‌گزار حاجی شرف‌الملک شد و نام خانوادگی خود را فلسفی انتخاب کرد و در استانبول ازدواج کرد و روز یکشنبه 23 آذر 1320 درگذشت"

نظرات تنی چند از اساتید فلسفه را در مورد آقا علی زنوزی ملاحظه کنید

سید حسین نصر:

بسیاری، آقا علی مدرس را شاخص ترین چهره مکتب حکمت متعالیه می‌شناسند. اگرچه او را باید هم سطح ملاصدرا به حساب آورد...

...حکمای ایرانی بعدها از چهار حکیم (حکمای اربعه) به عنوان بنیانگذاران مکتب تهران یاد کرده اند که این چهار نفر عبارتند از: آقاعلی حکیم مدرس تهرانی که معروف به زنوزی و آقامحمدرضا قمشه ای، میرزا عبدالحسین جلوه و میرزا حسین سبزواری. این چهار استاد مکتب تهران را بر تلاش های ملاعبدالله زنوزی و لاریجانی بنا نهادند ... آقاعلی حکیم مدرس که با عنوان حکیم موسس معروف است از بنیانگذاران اصلی مکتب تهران بود. پسر ملاعبدالله زنوزی که در سال 1234 ه.ق در اصفهان به دنیا آمد، در حالیکه تنها سه سال داشت پدر خود را در سفر به تهران همراهی می‌کرد. او در تهران، ادبیات، منطق و فقه را فرا گرفت و پس از آن در نزد پدر خود به مطالعه متون فلسفی و عرفانی همچون شوارق لاهیجی، شرح اشارات ابن سینا از طوسی و المبدأ و المعاد ملاصدرا همت گماشت. پس از مرگ پدرش عازم عراق شد تا علوم نقلی را در نجف فرا گیرد و بعد به اصفهان رفت تا مطالعات خود را در فلسفه تکمیل کند. در اصفهان - این مرکز پر تکاپوی فلسفه اسلامی - وی همراه پسر ملاعلی نوری، میرزا حسین نوری، شفا ی ابن سینا، اسفار و مفاتیح الغیب ملاصدرا را مطالعه کرد، او همچنین از محضر دیگر شخصیت های نامی شهر همچون سیدرضی و ملامحمد جعفر لنگرودی نیز درس می‌گرفت. پس از آن او مدتی در قزوین نزد ملاآقای قزوینی که بهترین آموزگار اصول حکمت صدرایی به شمار می‌رفت، به مطالعه آثار ملاصدرا مشغول شد. بعد از آن دوره کوتاه او به اصفهان بازگشت و تقریباً در سال 1270 ه.ق مطالعات رسمی را در علوم عقلی به اتمام رساند. سر انجام آقاعلی در تهران ساکن شد و همراه میرزاحسین آشتیانی به مطالعه علوم نقلی و تدریس فلسفه پرداخت.

او در تهران به مدت چهل سال تدریس کرد؛ ابتدا در مدرسه قاسم خان و سپس چند سال بعد در منزل خود و بعد از آن در طی بیست سال در مدرسه سپهسالار به عنوان مدرس رسمی مشغول به تدریس بود. از متون اصلی که او تدریس می‌کرد می‌توان به این آثار اشاره کرد: اسفار، المبدأ المعاد، شرح الهدایه، الشواهد الربوبیه ملاصدرا، شفا ی ابن سینا، شرح الحکمه الاشراق از سهروردی و قطب الدین شیرازی.

شاگردان بسیاری در کلاس های درس آقا علی حضور می‌یافتند و کلاس های درس او در سراسر ایران و حتی در برخی دیگر کشورها مشهور بود. او شاگردان بسیاری را تعلیم داد که متعلق به نسل بعدی فیلسوفان مکتب تهران بودند. وی پس از یک زندگی طولانی و پر ثمر در تهران در سال 1307 ه.ق در گذشت و در جوار حضرت عبدالعظیم در ری به خاک سپرده شد. تعدادی از بیست و هفت آثار آقا علی مدرس که شهرت بسیار دارند باقی مانده است.

ابراهیم دینانی:

یکی از بزرگ ترین پیروان ملاصدرا ملا علی نوری است که به مدت بیست و پنج سال به تدریس آثار ملاصدرا بخصوص اسفار، اشتغال داشته است. او در حوزه فلسفی اصفهان تدریس می‌کرد و شاگردان بسیاری از محضرش درس فلسفه صدرایی گرفتند. او متفکری بود که به فلسفه ملاصدرا، آگاهی بالایی داشت. او یکی از پهلوان ترین متفکرانی است که فلسفه ملاصدرا را خوب می‌شناسد. البته بعد از او ملاعبدالله زنوزی می‌باشد که او نیز فیلسوف صدرایی بزرگی است. بعد از او فرزندش آقا علی مدرس زنوزی بود که بدون اغراق باید گفت که بهترین فیلسوف صدرایی است و اظهار نظرهای بسیار بدیعی نیز دارد و در این چهارصد سال بیشترین آشنایی را با فلسفه ملاصدرا داشته است. البته او را حکیم موسس نیز نامیده اند. او در معاد نظریه بدیعی دارد که به همین مناسبت پیرامون اندیشه های آقا علی مدرس زنوزی کتاب دارم. من فکر می‌کنم او از همه پیروان ملاصدرا قوی تر بوده است.

بعد از ملاصدرا، ما به آقاعلی مدرس زنوزی که تیزهوش‌ترین حکیم این 400 ساله است برمی‌خوریم

محسن آلوستانی مفرد:

آقاعلی مدرس زنوزی حکیم و فیلسوف و از شخصیت های بزرگی است که در فلسفه صدرایی از مقام و منزلت مهمی برخوردار است. نیز از اندیشمندانی است که در علوم عقلی اعم از فلسفه، کلام و ریاضیات تبحر داشته است. او در معقول و منقول نیز از شخصیت های جامع بوده است. آقا علی زنوزی از حکمای بزرگ اسلام بعد از صدرالمتألهین شیرازی و حوزه فلسفی اصفهان است...

"بدایع الحکم" به فارسی است که به فارسی روان نوشته نشده و بسیار مغلق است. نثر زمان قاجار، نثر روانی نبود. این کتاب از نظر محتوا بسیار مهم است که بر مبنای حکمت متعالیه است و نسبتاً کتاب بزرگی است. اهمیت تاریخی و فلسفی این کتاب از آن جهت است که طلیعه ارتباط فکر و فلسفه اسلامی با فلسفه غربی است و فلسفه مغرب زمین در این کتاب در مقام پاسخ های حکیم بزرگ آقاعلی به سوالها و شبهه ها انعکاس یافته است. در واقع باید گفت این کتاب در مقام پاسخگویی به پرسش هایی است که بدیع الملک عماد الدوله از آقاعلی می پرسید. بدیع الملک عماد الدوله مدتی حکمران یزد بود و در جاهای دیگری نیز استاندار بود. ایشان تحصیلات علمی داشته و با حکمت اسلامی نیز آشنا بوده است. شاید مدتی شاگرد آقاعلی بوده است. بعدها از محضر میرزا علی اکبر حکمی یزدی خیلی خوب بهره برده است. از آثار او، ترجمه مشاعر است که مراتب اجتهاد و احاطه او را بر فلسفه اسلامی نشان می دهد. ایشان مدتی در خارج بود و زبان فرانسه هم می دانست. حضور او در خارج ایران سبب شد که اندیشه های فلاسفه غربی مثل کانت آشنایی پیدا کند. او اندیشه ها و پرسش هایی که در فلسفه غرب مطرح بود در محضر آقا علی طرح کرد. آقاعلی نیز در مقام پاسخ به سوالات بدیع الملک به نگارش کتاب شصت یا هفتاد صفحه از بدایع الحکم همت گماشت. در این کتاب آقاعلی در مقام پاسخ به سوالات وارد مطالب حکمی زیاد شده است. این کتاب یکی از سنگین ترین و پرمطلب ترین کتاب های فلسفی در حکمت متعالیه است. شاید به جهت اهمیت این کتاب بتوان گفت که با آقاعلی مدرس زوزی فلسفه مقایسه ای در جهان اسلام و تفکر اسلامی آغاز شد و آقاعلی به جهت اینکه از نخستین کسانی است که به نقالی بعضی آرای فیلسوفان غربی پرداخته، اهمیت دارد.

سید مجید کمالی:

اولین بار نام کانت در آثار فلسفی ایران در کتابی به نام «بدایع الحکم» برده می شود. این کتاب در واقع پاسخ ملاعلی زوزی به سئوالات بدیع الملک میرزا از شاهزادگان قاجار است که در سال ۱۳۱۴ قمری در تهران منتشر می شود. بدیع الملک جمعاً هفت سؤال طرح می کند. آقا علی مدرس در پاسخ به سئوال هفتم اشاراتی به آرای فیلسوفان جدید غرب و از جمله دکارت و کانت دارد. البته شناخت آقا علی مدرس از آرای کانت بسیار محدود و اندک بود و به طور کلی پاسخ های او براساس سنت فلسفی ایرانی- اسلامی استوار است. به عبارت دیگر سئوالات بدیع الملک میرزا تلاشی به منظور آشنایی فلسفه صدرایی با فلسفه کانتی است که متضمن نوعی برخورد تحلیلی میان سنت فلسفی ایرانی- اسلامی با فلسفه جدید اروپا می باشد

محسن کدیور:

یکی از فلاسفه متأخر به نام آقا علی مدرس تهرانی (زوزی) فرزند ملا عبدالله زوزی، متوفی 1307 مدتی مرا به خود مشغول داشت. شنیده بودم که بعد از ملاصدرا تنها فیلسوفی است که آرای تازه و بدیعی دارد، یکی از پنج چهره شاخص حکمت متعالیه و پیشقراول آشنایی با فلسفه غرب در ایران است، به او پرداختم. پنج سال وقت برای احیای آثار این فیلسوف صرف شد و حاصلش انتشار «مجموعه مصنفات حکیم موسس آقاعلی مدرس تهرانی (زوزی)» در سه جلد در سال 1378. بیش از دو سوم این مجموعه برای نخستین بار به حلیه طبع آراسته شد. سه کارفلسفی منتشر نشده در دست دارم یکی «وجود و ماهیت زمان در فلسفه اسلامی» و دیگری «تحلیل آرای ابتکاری آقاعلی مدرس تهرانی (زوزی)» و بالاخره جلد دوم «دفتر عقل» یعنی مجموعه مقالات فلسفی ده سال اخیر...
...کنت دوگوبینوی فرانسوی که معاصر آقاعلی مدرس است و با ایشان رفت و آمد هم دارد، از آقا علی دعوت می کند که به فرانسه عزیمت کرده در دانشگاه سوربن فلسفه اسلامی تدریس کند، آقا علی هم می پذیرد، اما یکی از شاگردان وی به نام شیخ عبدالنبی مجتهد مازندرانی رای استاد را می زند و باعث می شود آقاعلی به سوربن نرود. ای کاش رفته بود، هم خودش با فلسفه غرب آشنا می شد و هم غربیان را با فلسفه اسلامی آشنا می کرد و پلی می شد بین شرق و غرب.
رساله دکترای:

اصغر دادبه- تحقیق در نظریات خاصه فیلسوف قرن سیزدهم مرحوم آقا علی مدرس زوزی 1352/3/10

پ. ن: در حوزه فلسفه آرا و اندیشه های ملاعبدالله زوزی و آقا علی زوزی به مکتب " زوز " یا " زوزیه " معروف است